

ПОНЯТТЯ «ЛЮДИНА КУЛЬТУРИ» ЯК ФАНТОМНА ДЕФІНІЦІЯ

Стаття присвячена аналізу терміну «людина культури», який часто зустрічається у наукових роботах (переважно педагогічно-філософського спрямування) останніх двох десятиліть. Автор фіксує неузгодженість та внутрішню суперечливість терміну, неможливість висвітлити його тенецу. Продемонстровано також смутність та туманність змісту, що їх вкладають різні автори у поняття культури. Акцентовано зосередженість більшості авторів виключно на синхронічному зрізі сьогодення, відсутність належного історико-діахронічного аналізу проблеми. Спроби термінологічно диференціювати поняття «культурна людина» та «людина культури» вкрай суб'єктивні та мало обґрунтовані. Саме поняття «людини культури» ґрунтується на неправильному уявленні про те, що людина нібито може існувати поза культурою.

Ключові слова: людина культури, культурна людина, культура, духовність, виховання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що «людина культури» – термінологічне словосполучення, яке почало застосовуватися в сучасній науковій думці відносно недавно – починаючи з 90-х рр. ХХ ст. [8, с. 4]. Втім, його зміст залишається вкрай невизначеним і розпливчастим, позаяк переважна більшість авторів, використовуючи це поняття, або не витлумачує дефініції зовсім, подаючи її як щось начебто здавна усталене й таке, що не потребує коментарів, або ж вдається до настільки розпливчастих обґрунтувань, що вони радше ставлять нові питання, ніж відповідають на поставлене: що ж, власне, мається на увазі під виразом «людина культури», чи ж описує воно якийсь принципово новий феномен, чи є справжнім науковим концептом?

Метою нашої статті є критичний розгляд дефініції «людина культури» у сучасних дослідженнях та з'ясування алгоритму його подібностей/відмінностей щодо традиційного поняття «культурна людина». Іншими словами, ми прагнемо дослідити уживання даного словосполучення в сучасних наукових розвідках з огляду на його філософську змістовність.

Аналіз останніх досліджень. Найбільша кількість публікацій, в яких словосполучення «людина культури» потрактовано як певний філософський концепт, належить до сфери педагогіки. Завдання подібних публікацій – серйозне вдосконалення методології та методики виховного процесу, насичення його енергією інтелектуального пошуку. Втім, серйозного філософсько-культурологічного аналізу дефініції «людина культури» не існує. Більшість дослідників вживає її як усталений термін, що не заважає наповнювати його вкрай різномірним змістом. Так, невизначеним, наприклад, залишається вже таке репрезентативне питання: хто ж першим запровадив формулу «людина культури»? Г. Дворцева приписує перше ужиття цього терміну В. Біблеру [4, с. 48], А. Рогова стверджує, що одним з перших дефініцію використав А. Малишевський [8, с. 6], Т. Хоменко вказує як на її автора на А. Швецову [11, с. 210], а Т. Щербакова пише, що концепція була розроблена В. Круткіковим [13, с. 136]. Як бачимо, ситуація вельми репрезентативна. Обмежимося поки що цим моментом, оскільки детальний аналіз подібних ситуацій становить, власне, основне завдання нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу. Одразу ж слід сказати, що не існує скільки-небудь спільного розуміння сутності феномену «людина культури». У цій сфері фактично запанували суб'єктивізм, фрагментарність у виборі дослідницького кута зору та невизначеність самого предмету розмови, що нерідко компенсується невиправданою пишномовністю, написанням чи не кожного слова в реченні з великої літери й тому подібними прийомами.

По-перше, впадає в очі туманність і невизначеність змісту слова «культура», неврахування того, що реальна сума культурного досвіду людства складна і сповнена протиріч (були ж, скажімо, досить потужні культури, які базувалися на масових людських жертвоприношеннях, і системи такого типу зовсім не так віддалені від нас у часі, як може видатися – досить вказати на

«секулярні релігії» ХХ століття типу комунізму). Щоправда, загальником стало підкреслення вагомості для формування «людини культури» духовно-моральних основ [10; 11]. У багатьох розвідках, про які ми будемо говорити, слово культура ототожнюється виключно з такими прекрасними поняттями, як *духовність* та *свобода*, що генетично пов'язані виключно з культурою християнською. Але при цьому у нас все ще панує інерція просвітницько-радянських табу: дослідники явно не вважають за можливе акцентувати релігійні підвалини нашої культури. Не спрямованість до «внутрішнього себе», до совісті, до релігійної самоідентифікації підносять на щит наші дослідники, а до «буття в масі», у колективі.

При цьому ворогом вважається, зрозуміло ж, глобалізація, яка, при всіх своїх безперечних вадах, усе ж таки відкриває широкі можливості для самореалізації індивідуальності. Так, Т. Хоменко вважає, що людина культури, «аби вберегти себе від негативу культурної глобалізації <...> має зробити вибір на користь себе – «етичної» і стати такою» [11, с. 212]. Чому «етика» обов'язково мусить протиставлятися глобалізації – річ незбагненна. Втім, подібну позицію поділяє не одна лише Т. Хоменко. На участі людини у «культурогенній діяльності», насамперед – у процесах соціалізації особистості, опануванні «людиною культури» «соціально-моральних норм», цілеспрямованій діяльності тощо, концентрується й О. Ромах [9]. Вона стверджує: «Человек культуры» как социально-нравственная ценность выступает сегодня в качестве такой модели личности, которая наиболее комфортно может существовать и развиваться в окружающем социокультурном пространстве» [9]. «...человек – есть человек культуры, созидающий ее, выступающий как ее созидание, ее носитель, транслятор и хранитель» (*збережено авторську орфографію. – М.Ч.*) [9].

Втім, оскільки довести переваги нашої традиційної духовності шляхом недоумок та неясного кивання у бік «традиції» не дуже вдається, то деякі дослідники звертаються до усталеної з часів Просвітництва ХVІІІ століття й відшліфованої в «радянській науці» підміни духовного естетичним. Так, Г. Дворцева вважає одним із провідних способів формування образу людини культури мистецтво [3, с. 53], але не пояснює, що саме розуміється під «людиною культури», оскільки, по суті, її розвідка присвячена описанню функцій та видів лише самого мистецтва. Мистецтво, безперечно, впливає на формування розвинутої особистості, але це вже давно не новина.

Але найчастіше не релігія чи мистецтво мисляться шляхом до формування розвинутої духовності. Помітна загальна установка наших педагогів на те, що «справжню» культуру формує лише освіта, зокрема вища школа, хоча це лише *засіб*, шлях формування культури. З точки зору А. Рогової поняття «людина культури» виражає найперше взаємозв'язок виховання та культури [8, с. 4]. Прикметна розвідка Г. Шевченко, що акцентує роль університету, який є «Центром, Пам'яттю і Мотором культури», де студенти «набувають образу Людини культури» (*збережено авторську орфографію. – М.Ч.*) [12, с. 222]. Підкреслюють роль освіти «як інструмента культури» М. Будько та О. Троїцька, які твердять про важливість «формування культурної самосвідомості» у процесі здобуття освіти. Проте, попри проголошену у назві проблему «виховання людини культури», міркування авторів не прояснюють питання про те, чим, власне, є «людина культури», яку вони збираються виховувати (сам цей термін згадується лише один раз наприкінці розвідки – у контексті «культурної функції» освіти) [1, с. 46], і в чому, власне, полягає її відмінність від, наприклад, «культурної людини». Подібним чином акцентовано роль вищої школи й у дослідженні С. Гордієнко, бо «модельовання цілісного образу студента» невіддільне від формування «людини культури»; тут-таки відзначено й єдність позицій вчених у тому, що «людина культури – вільна, духовна особистість, зорієнтована на цінності світової і національної культури, здатна до творчої самореалізації та адаптації в соціокультурному середовищі, яке постійно змінюється» [2, с. 43]. Але цей ідеал «вільної, духовної особистості» позбавлений усякої живої конкретики. Мало що прояснює й вдавання до найзагальніших слів та формул у дослідженні К. Ібашьян, яка стверджує: метою виховання є людина культури, що має формуватися через ознайомлення з сукупністю явищ культури, «в межах якої здійснюються культурні практики виховання» [6].

Хто б заперечував навіть проти такого смутного, але усе ж таки «позитивного» ідеалу, якби у нас не було б стільки черствих осіб, насильників, хабарників, авантюристів, яким студентська лава духовно нічого не дала...

Є, однак, вихід з цього стану – на широкі простори світової цивілізації. Отож, «людину культури» пропонують формувати як різнобічно розвинену особистість, що, не втрачаючи етносоціальної основи, є водночас високотолерантною, оскільки поділяє загальнопланетарні цінності, а у життєвому прагненні максимально наближається до акме [7]. Добре, акме так акме, хоча кожен може вкласти в це поняття що завгодно.

При всій смутності тієї духовно-мобілізуєчої програми, що не потребує, як ми бачимо, особливих коментарів, нашим дослідникам не позичати сміливості пропонувати ревізію отих «загальнопланетарних цінностей», навіть часом, без перебільшення, повчати увесь світ. Та ж само Г. Шевченко, відзначивши важливість впливу духовно-культурних цінностей на формування у студентів «одухотвореного образу Людини Культури, що дасть можливість ввести в обіг педагогічної науки інноваційне розуміння способів творення Людини як найвищої цінності, спроможної створити картину світу за законами Істини, Добра і Краси» [12, с. 214], пропонує, замість наповнення своїх пишних формулювань конкретним змістом, заклик до обмеження у планетарному масштабі усього того, що авторові у культурних надбаннях людства не подобається: «на рівні ООН, на планетарному рівні ввести обмеження тієї інформації, яка з медіапростору спрямована на руйнування внутрішнього духовного світу людини» [12, с. 217-218]. Втім, вельми сумнівно, що наших дослідників з їхніми цікавими пропозиціями запросять до ООН на предмет консультацій щодо обмеження або й, радикальніше, заборони отого гидкого Інтернету.

Прикметно також, що поняття «людина культури» мислиться переважно в *синхронічному* зрізі сьогодення, а *історико-діахронічний аспект* ситуації майже нікого не цікавить. Але й нечасте звертання до цих матерій знову ж таки не виходить за межі найзагальніших, позбавлених конкретики, формулювань. Г. Дворцева описує «людину культури» як особистість, що має «ціннісне уявлення про культуру як досвід попередніх поколінь, яка усвідомлює зв'язок культури і власний розвиток, розуміє необхідність оволодіння нею, яка має ціннісні орієнтації на індивідуально-особистісний розвиток і самореалізацію в соціумі, яка виробляє в собі якості: духовності, гуманності, самостійності, здатності до діалогу і творчості» [4, с. 51]. Л. Фірсова міркує про «людину культури» таким чином: «Понятие «человек культуры» выражает взаимосвязь воспитания и культуры. Оно связано с процессом движения от освоения культуры предков к мировой культуре и осознанию своего места и роли по отношению к ней. Человек отождествляет себя с культурой, если разделяет ее ценности как личные» [10, с. 244], Дослідниця зазначає, що формуванню «людини культури» активно сприяє філософія, яка розвиває творчі здібності та спілкування; тут також – хоча й побіжно – згадано й різні епохи, від Античності до XXI ст., бо спричинилися тут і досягнення світової цивілізації. Але справжньої повноти й глибини у цьому переліку немає.

Та усе ж таки чи спостерігається у цьому невеличкому за обсягом друкованих аркушів просторі нашої наукової думки принципова відмінність «людини культури» від «культурної людини»? Залишається лише по-господарськи розподілити навантаження на цих два термінологічні словосполучення.

В. Зєбзєєва наполягає, що між поняттями «людина культури» та «культурна людина» існують відмінності. Для неї «культурна людина» – особистість, що опановує культурну спадщину певного соціального середовища та у певний історичний період, а «людина культури» – це сукупний образ у суспільній свідомості з ідеальними уявленнями про людину, притаманний будь-якому історичному періоду та середовищу чи простору. При цьому важливою ознакою «людини культури» є наявність екоцентричної свідомості [5]. Свіжий погляд, особливо ж з врахуванням «екоцентричного» моменту. Але чому б, скажімо, не поміняти місцями ці два визначення – нічого б особливо не змінилося.

А ось В. Князева пропонує розуміти ці поняття як етапи культурного розвитку людини: «культурна людина» – це людина, що належить до певної етносоціальної групи з її специфічними культурними нормами, в «людині культури» відбувається подальше

вдосконалення людини через новий якісний розвиток й опанування свободи, духовності, гуманності, толерантності тощо. Очевидно, проте, що це суто суб'єктивні, не оперті на значний історико-культурний матеріал, міркування. Значно більш переконливо те, що В. Князева вводить третю дефініцію, яка, по суті, робить непотрібними дві попередні. Це формула «людина культурна», яка тут, втім, виступає як назва людської популяції, що досягла особливих висот культурного розвитку, духовної еволюції та ступені вдосконалення людства через опанування загальнолюдських цінностей як даності [7]. Ця формула значно більш грамотна й вагома, якби не одне «але». Чи може взагалі людина як така існувати за межами культури? Хіба ж культура існує десь об'єктивно, поза нами, як абстрактні уявлення у деяких середньовічних схоластів?

Очевидно, що анонімний (багатоликий?) творець даного терміну, так само, як і його численні наслідувачі, претендують, безперечно, на створення справжнього філософського концепту – за типом *Homo Faber*, *Homo Ludens* тощо. Як можна здогадатися, тим само планувалося окреслити чи то якусь певну стадію в розвитку людського роду (не мала людина механізмів, а коли винайшла їх, то вже стала *Homo Faber*), чи то типологічно притаманну від самого початку людську рису (від моменту свого виникнення людина, від немовляти до дорослого, стабільно грає в різні ігри, серйозні або не дуже). І одразу ж виникає питання: чи ж одвічно притаманна людині культура, або ж автор (і) дефініції мислять ту культуру як щось «набуте» в ході історичного розвитку?

Одразу ж скажемо, що розглядати культуру як щось «набуте» й створене», чого «тваринний предок» людини від початку буцімто не мав – означає перебувати у полоні наївних позитивістських схем XIX століття, яке виходило, скажімо, з того, що людина утворилася в процесі еволюції, проходячи етапи «пітекантропа», «неандертальця» та «кроманьйонця». У бідних пітекантропів з культурою було кепсько; неандертальці вже таку-сяку культуру створили, а кроманьйонці – це ж ми, сучасні люди! пишаймося! Та сьогодні від цієї схеми не залишилося й сліду, бо заглиблення в проблему показало, що ми маємо справу зі псевдонауковим міфом. Пітекантропа взагалі не існувало: гіпотеза ця базувалася на підробці ревного дарвініста Геккеля, який, прагнучи довести-таки існування тваринного предка людини, скомбінував людські кістки з мавпячими. А неандертальці та кроманьйонці існували паралельно, вбиваючи та поїдаючи одне одного (що не виключало спалахів симпатії: у сучасного кроманьйонця зустрічаються неандертальські гени). Але людина від початку, від стану австралопітека, була людиною, від природи мала відмінну від мавпячої роботящу руку й користувалася різним знаряддям. Звичайно, автомобіль чи комп'ютер ця людина винайшла не одразу, але зневажати розум та розвинену емоційну сферу найдавніших людей немає підстави. Отже, спроба наповнити дефініцію «людина культури» начебто історичним змістом – на кшталт визначення *Homo Faber* – не має під собою ґрунту.

А якщо розуміти культуротворення людини як одвічну, притаманну людині від самого початку, рису, то виходить, що коли ми вкладаємо у поняття «людина культури» якусь установку на виховання тих якостей, що їх людина від початку не мала, то хіба ми не повторюємо помилки Локка, котрий вважав учня такою собі *tabula rasa*, на якій пиши, що хочеш?

Це особливо дивно, оскільки молодь, яку ми так прагнемо напучувати, має власні розгалужені й доволі агресивні суб-, контр- та антикультури, які зовсім не беруться до уваги в намальованій вище картині нашої педагогічно-культурологічної думки й явно навіть не існують в уяві творців цієї безпредметної й прекраснодушної риторики.

Висновки. Отож, калейдоскоп думок сучасних науковців, що активно впроваджують нібито новий концепт «людина культури», красномовно свідчить про те, що перед нами просто гра словами й перебіг вторинних нюансів змісту, за якими не стоїть ані реальність, ані справжня наукова культура. Утім, ми запрошуємо шановних колег до більш детального обговорення цього питання, й будемо щасливі переконатися, що така велика кількість дослідників усе ж таки не перебуває в полоні навколонукової міфологеми.

Література

1. Бутько М. Виховання людини культури: культурологічні інтенції нової освітньої методології / Марина Бутько, Олена Троїцька // *Versus*. – 2014. – № 1 (3). – С. 41–47.
2. Гордієнко С. Г. Особистісно-аксіологічний аспект формування культури, моралі та духовності студентів / С. Г. Гордієнко // *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. – Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2011. – Вип. 28. – С. 37–44.
3. Дворцева Г. В. Мистецтво як каталізатор образу людини культури у студентської молоді / Г. В. Дворцева // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. – 2013. – № 1 (54). – С. 53–59.
4. Дворцева Г. В. Сутнісна характеристика поняття людини культури / Г. В. Дворцева // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. – 2010. – № 6 (41). – С. 47–53.
5. Зєбзєєва В. А. Еколого-гуманістическое образование: на пути к человеку культуры / В. А. Зєбзєєва // *Человек культуры: [коллект. моногр.]*. – Оренбург, 2007. – С. 127–135.
6. Ібашьян К. Ф. Культурологіческие основы в системе воспитания человека культуры / К. Ф. Ібашьян // *Аналитика культурологии*. – 2007. – № 7. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kulturologicheskie-osnovy-v-sisteme-vozpitanija-cheloveka-kultury>.
7. Князева В. В. К теорії поняття «человек культуры» / В. В. Князева // *Человек культуры: коллект. моногр.* – Оренбург, 2006. – С. 30–44.
8. Рогова А. В. Идеи воспитания человека культуры в философско-педагогической мысли России и русского зарубежья : вторая половина XIX– первая половина XX вв. : Дис. на соиск. уч. степ. д-ра пед. н. / Антонина Викторовна Рогова : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования. – СПб., 2004. – 393 с.
9. Ромах О. В. «Человек культуры» в социальном пространстве / Ольга Викторовна Ромах // *Аналитика культурологии*. – 2007. – № 7. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-kultury-v-sotsialnom-prostranstve>.
10. Фирсова Л. В. Духовно-нравственные основы человека культуры / Л. В. Фирсова // *Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації : зб. наук. пр. : М-ли міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 листопада 2014 р., м. Харків) : У 2 ч. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – Ч. 1. – С. 244–247.*
11. Хоменко Т. Людина культури у мультикультурному світі сучасності: комунікативний аспект / Тетяна Хоменко // *Вісник Львів. ун-ту*. – Сер. Журналістика. – 2011. – Вип. 34. Ч. 2. – С. 209–216.
12. Шевченко Г. П. Одухотворений образ людини культури ХХІ століття: процес його виховання у вищій школі / Г. П. Шевченко // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. – 2015. – Вип. 5. – С. 213–225.
13. Щєрбакова Т. О. Інтерпретація ідеї «людини культури» у прозі А. Дімарова / Т. О. Щєрбакова // *Наук. зап. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди*. – Сер.: Літературознавство. – 2011. – Вип. 2(3). – С. 135–142.

Literatura

1. Budko M. Vychovannia liudyny kultury: kulturolohichni intentsii novoi osvitnoi metodolohii / Maryna Budko, Olena Troitska // *Versus*. – 2014. – № 1 (3). – S. 41–47.
2. Hordiienko S. H. Osobystisno-aksiolohichniy aspekt formuvannia kultury, morali ta dukhovnosti studentiv / S. H. Hordiienko // *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova*. – Ser. 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. – 2011. – Vyp. 28. – S. 37–44.
3. Dvortseva H. V. Mystetstvo yak katalizator obrazu liudyny kultury u studentskoi molodi / H. V. Dvortseva // *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. – 2013. – № 1 (54). – S. 53–59.
4. Dvortseva H. V. Sutnisna kharakterystyka poniattia liudyny kultury / H. V. Dvortseva // *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. – 2010. – № 6 (41). – S. 47–53.
5. Zebzeeva V. A. Ekologo-gumanisticheskoe obrazovanie: na puti k cheloveku kultury / V. A. Zebzeeva // *Chelovek kultury: [kollekt. monogr.]*. – Orenburg, 2007. – S. 127–135.
6. Ibashyan K. F. Kulturologicheskie osnovy v sisteme vospitaniya cheloveka kultury / K. F. Ibashyan // *Analitika kulturologii*. – 2007. – № 7. – Rezhim dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/kulturologicheskie-osnovy-v-sisteme-vozpitanija-cheloveka-kultury>.
7. Knyazeva V. V. K teorii ponyatiya «chelovek kultury» / V. V. Knyazeva // *Chelovek kultury: kollekt. monogr.* – Orenburg, 2006. – S. 30–44.
8. Rogova A. V. Idei vospitaniya cheloveka kultury v filosofsko-pedagogicheskoy mysli Rossii i russkogo zarubezhya : vtoryaya polovina XIX– pervaya polovina XX vv. : Dis. na soisk. uch. step. d-ra ped. n. / Antonina Viktorovna Rogova : 13.00.01 – obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya. – SPb., 2004. – 393 s.
9. Romakh O. V. «Chelovek kultury» v sotsialnom prostranstve / Olga Viktorovna Romakh // *Analitika kulturologii*. – 2007. – № 7. – Rezhim dostupa: <http://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-kultury-v-sotsialnom-prostranstve>.
10. Fyrsova L. V. Dukhovno-nravstvennyye osnovy cheloveka kultury / L. V. Fyrsova // *Dukhovno-moralnisi osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli liudskoi tsyvilizatsii : zb. nauk. pr. : M-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf. (5-6 lystopada 2014 r., m. Kharkiv) : U 2 ch. – Kharkiv : NTU «KhPI», 2015. – Ch. 1. – S. 244–247.*
11. Khomenko T. Liudyna kultury u multykulturnomu sviti suchasnosti: komunikatyvnyi aspekt / Tetiana Khomenko // *Visnyk Lviv. un-tu*. – Ser. Zhurnalistyka. – 2011. – Vyp. 34. Ch. 2. – S. 209–216.

12. Shevchenko H. P. Odukhotvorenyi obraz liudyny kultury KhKhI stolittia: protses yoho vykhovannia u vyshchii shkoli / H. P. Shevchenko // Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. – 2015. – Vyp. 5. – S. 213-225.
13. Shcherbakova T. O. Interpretatsiia idei «liudyny kultury» u prozi A. Dimarova / T. O. Shcherbakova // Nauk. zap. Kharkiv. nats. ped. un-tu im. H. S. Skovorody. – Ser.: Literaturoznavstvo. – 2011. – Vyp. 2(3). – S. 135-142.

Maria Chikarkova

The concept of "man of culture" as ghost definitions

The article analyzes the term "man of culture", which is often found in scientific works (mostly educational and philosophical direction) of the last two decades. The author states an inconsistency and an internal divergence of the term, an inability to discover its genesis. There are a dimness and vagueness of content which different authors put in the concept of culture. Almost all writers are influenced by the Soviet critical attitude to religion. This leads to the neglect of the genesis and traditional meaning of "spirituality", attempts to reduce it to the artistic and aesthetic or educational issues. Typical disadvantages of these studies are avoiding the subject, the concrete historical material and substitution of an investigation for rhetoric and insufficiently well-grounded abstract reasoning.

Most authors are focused just on a synchronic time sample, the historical and diachronic analysis of the problem almost do not take place. Attempts differentiate the term "cultural man" and "a man of culture" are extremely subjective and almost unjustified. The concept of "human culture" is based on the misconception the man allegedly might exist outside of culture.

The phrase "a man of culture" is a failed attempt to build a scientific term in according to models like Homo Faber, Homo Ludens, etc. However, in our view, the definition of "person of culture" is devoid of philosophical consistency and should be removed from the scientific use.

Keywords: a man of culture, cultural man, culture, spirituality, education.

Надійшла до редакції 9.09.2016 р.

УДК 2:316.356.4

**© Ірина Гутковська
(Чернівці)**

ЕТНІЧНІСТЬ ТА РЕЛІГІЯ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС

У статті аналізуються терміни «етнічність» і «релігія». Автор зауважує, що один з аспектів етнічності, як форми міжгрупових соціальних відносин, це повертає увагу читача до терміну «ідентичність». Серед різних видів ідентичності розрізняють культурну, етнічну та національну, релігійну або етнічну ідентичність. Етнічна ідентичність є також способом ідентифікації групи або індивіда.

Велика увага приділяється етнічності як символічній конструкції, яка має психологічну основу. Співвідношення релігії та етнічної приналежності є важливою науковою проблемою. Вона має різні підходи. Релігія і етнічна приналежність є об'єктом уваги різних наук – релігієзнавства, етнології, антропології, етнографії, культурології, історії тощо. Кожна з них у власному контексті аналізує їх природу, функції, історію та особливості взаємодії. На стику різних наук етнологія релігії цікавиться явищами, що виникають з відносин між етнічністю та релігією, етнічними та національними релігіями, національною церквою і етнізацією, етнічною ідентифікацією та ідентичністю, релігійним націоналізмом і національно-релігійними конфліктами тощо. В межах етнології релігії розкривається вплив релігії на формуванні етнічної групи. Етнологія релігії досліджує події та явища, породжені взаємодією етнічних і релігійних чинників. Детально описується процес етнічної і релігійної ідентифікації. Етнічна ідентичність є результатом процесу самоусвідомлення в рамках етнічної групи. Виснується, що релігійна ідентичність може бути індивідуальною